

перспективних методів ефективного навчання майстерності перекладу. Таке підґрунтя має, на нашу думку, спиратися на практично невичерпний потенціал можливостей позасвідомого і підсвідомого психічної сфери перекладача у процесах набуття ним професійних навичок.

Література:

1. Калита А.А. Синегретизм порождения и актуализации фоноконцепта / Калита А.А., Тараненко Л.И. // Наукові записки. – Вип. 96 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2011. – С. 213-220.
2. Клименюк А.В. Знание, познание, когниция: Монография / А.В. Клименюк. – Тернополь: Підручники і посібники, 2010. – 304 с.
3. Клименюк О.В. Методологія та методи наукового дослідження: Навчальний посібник / А. В. Клименюк. – К.: Міленіум, 2005. – 186 с.

КАТЕГОРІЇ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ І ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

К.В. Палій

викладач, магістр філологічних наук

Національний технічний університет України «КПІ»

У ході дослідження англomовних науково-технічних текстів та компаративного аналізу їхнього перекладу на українську мову, були встановлені основні закономірності відтворення текстових категорій у вихідному тексті. Ці закономірності є специфічними для підмови науки та техніки і не обов'язково поширюються на тексти інших стилів.

Структурність науково-технічного тексту здебільшого зберігається при перекладі, оскільки такий тип перекладу є здебільшого письмовий, що дозволяє перекладачеві відтворювати вихідний текст послідовно фрагмент за

фрагментом, зберігаючи порядок викладу ідей, а, отже, й логіко-композиційну структуру тексту. Найкраще така тенденція прослідковується при перекладів «жорстких» жанрів типу патентів.

Разом з тим, навіть науково-технічні тексти з найбільш «вільною» формою мають чітку структуру, яка забезпечує послідовний виклад та розвиток основних ідей, що становлять їх зміст. З огляду на це, будь-який науково-технічний текст поділяється на змістові блоки, кожен з яких обмежується певною темою і графічно виокремлюється у вигляді параграфу, пункту, підпункту, розділу, тощо. Ці композиційні одиниці розташовуються послідовно і зводяться у єдине ціле полотно тексту, а структура представлена у вигляді змісту. Таким чином, на відміну від художньої літератури, де поділ на смислові частини є необов'язковим, науково-технічний текст завжди розбитий на частини, найбільші з яких мають окрему назву. Так, навіть західноєвропейська й американська традиція написання наукових статей, на відміну від української, передбачає членування тексту статті на окремі частини із власними назвами.

Цілісність тексту науково-технічної літератури як психолінгвістична категорія меншою мірою залежить від лінгвістичного вираження його змісту, порівняно з іншими категоріями. Разом з тим, правила добору й організації окремих мовних одиниць при перекладі впливають на сприйняття і розуміння інформації. Таким чином, повноцінне відтворення змісту тексту оригіналу відіграє значну роль у передачі його цілісності. Для збереження змістовної цілісності тексту, зокрема, перекладачеві необхідно дотримуватись єдиної номенклатурної системи, тобто відстежувати, щоб обраний варіант перекладу окремих одиниць зберігався протягом усього тексту. Наприклад, якщо морський термін “*flaw*” в українській науково-технічній термінології має синонімічні відповідники «вада», «брак», «дефект», але перекладач, конкретизуючи значення, використовує морський термін «свищ», то впродовж усього тексту перекладу повинен використовуватись саме цей варіант, не замінюючи його жодним із можливих синонімів.

Категорія **модальності**, реалізація якої полягає у вираженні ставлення автору тексту до змістового наповнення, назагал не є очевидною у науково-технічних текстах з огляду на об'єктивність як характерну рису наукового стилю. Разом з тим, ця закономірність дещо нівелюється, коли мова йде про наукові статті як специфічний жанр науково-технічної літератури. Узагальненість та абстрактність є одними з основних вимог до використання наукового стилю, оскільки цей стиль передбачає об'єктивну неупереджену подачу інформації. Тим не менш, дотримання цих вимог не відбувається де-факто, в першу чергу, через вплив людського фактора.

Цей так званий людський фактор впливає на два чинника, які наближають текст наукової статті до конкретності. Перш за все, це індивідуальний авторський стиль, який формується набором фонових лінгвістичних знань та безпосередньо під впливом особистої манери викладу. Другий чинник – це підсвідоме бажання автора приділити увагу своїй особистості, оскільки він має пряме відношення не тільки до авторства статті, але й до авторства дослідження, що лежить у його основі. Він знаходить своє відображення, перш за все, в експресивно забарвлених одиницях. Незважаючи на той факт, що науковий стиль а пріорі повинен бути позбавлений експресивності, автори наукових статей досить часто вдаються до вжитку стилістичних засобів. Зокрема, це ілюструється вжитком фразеологічних одиниць в тексті статті: *coming to terms; none the less; the more the better; from scratch*. Широко вживаними також є метафоричні та метонімічні звороти: *a system "knows"; interface freedom; crack the source; "hardwired"*.

Цікавим є той факт, що такі одиниці в основному виявляються в англомовних текстах, випадки вживання стилістично забарвлених одиниць в українських наукових статтях є радше виключенням, ніж правилом. Це можна пояснити останньою тенденцією в американській науковій літературі до спрощеного та зрозумілого викладу інформації.

Разом з тим, найцікавішою для дослідження стилістичних аспектів перекладу науково-технічних текстів є категорія **зв'язності**, оскільки вона

набуває найповнішого вираження у використанні мовних одиниць, і вивчення особливостей реалізації цієї категорії в українських і англійських науково-технічних текстах сприятиме оптимізації вибору адекватних одиниць для перекладу і підвищенню рівня еквівалентності тексту перекладу в цілому.

Насамперед необхідно зазначити лаконічність англomовних засобів забезпечення зв'язності тексту, порівняно з українськими: *The upper piston opens the exhaust ports as it reaches the end of its travel.* – *Верхній поршень відкриє впускні вікна, як тільки він дійде до кінця свого ходу.*

With this assembly the linear up-and-down movement of the piston is converted into rotary movement of the crankshaft. – *За допомогою такого з'єднання можна перетворювати поступальний рух поршня в обертальний рух колінчастого валу.*

За відсутністю в англійських науково-технічних текстах очевидного вираження логічних зв'язків, загальна зв'язність досягається шляхом синтаксичного паралелізму. Оскільки в українській мові науки і техніки синтаксичний паралелізм як стилістичний прийом не є настільки продуктивним, то з метою уникнення повторів перекладач застосовує згадану вище займенникову субституцію:

...heated oil is pumped to a daily service tank. From the daily service tank the oil flows through a three-way valve to a mixing tank. – *...пальне подається насосом у витратну цистерну. З цієї цистерни пальне пропускається через підігрівач і віскозиметр.*

Окрім цього, слід зазначити, що у деяких випадках цілі фрагменти англomовних науково-технічних текстів будуються без уживання експліцитних засобів зв'язності, зокрема, мовних одиниць на позначення причинно-наслідкових і часових зв'язків, що є неприпустимим для української науково-технічної прози. Таким чином, перекладачеві доводиться виражати ці зв'язки в українському тексті шляхом додавання сполучників і сполучникових слів, вставних слів і конструкцій, прийменників, часток, займенників тощо:

*Fuel is injected **as** the piston reaches top dead centre and combustion takes place, producing very high pressure in the gases. The piston is **now** forced down by these gases and at bottom dead centre the exhaust valve opens.* – **Потім** у циліндр впорскується пальне. **Як тільки** поршень досягає в.м.т. (верхньої мертвої точки), відбувається згоряння пального, **в результаті** утворюється дуже високий тиск газів у циліндрі. **Після цього** поршень під дією цих газів переміщується вниз. **При** підході поршня до н.м.т. (нижньої мертвої точки) відкривається впускний клапан.

Цікавим для компаративного аналізу видається вираження зв'язку між двома однорідними частинами мови в англійській і українській мовах науково-технічного підстилю. Так, в англійській науковій прозі такий зв'язок найчастіше висловлюється за допомогою з'єднувальних сполучників, зокрема, сполучника “*and*”, тоді як українській науковій прозі більш характерним є вживання розділових сполучників типу «а» між двома однорідними членами речення. Отож, при перекладі відбувається синтаксична заміна: *Consider the piston at the top of its stroke where fuel injection **and** combustion have just taken place.* – Коли поршень знаходиться у в.м.т., відбувається впорскування, **а** потім згоряння пального.

Таким чином убачається, що сполучник «а» в українських науково-технічних текстах використовується з метою смислового контрасту й емпіфізації, наголошення на другій частині речення, оскільки увага читача наприкінці речення може слабнути через його громіздкість.

Отже, підсумовуючи перелічені вище особливостей забезпечення зв'язності в англійських і українських текстах науково-технічного підстилю, можна зауважити, що перекладачеві нерідко доводиться вдаватись до лексичного додавання з метою вираження смислових зв'язків між змістовими компонентами, що призводить до словесної надмірності. Для того, щоб запобігти значним відхиленням обсягу тексту перекладу від обсягу вихідного тексту, перекладач може опускати певні лексичні одиниці, якщо це не

суперечить збереженню змістової цілісності, зв'язності та інформативності тексту оригіналу.

Можливим видається зокрема опущення англійського сполучника “where”, який у певних випадках виконує функцію вираження умови: *Where sounding pipes are extended to deck open parts they terminate with sounding bushes fitted with plugs.* – Вимірювальні труби, які виводяться на відкриті ділянки палуби, закінчуються вимірювальними втулками із затичками.

Окрім службових частин мову, опускатися можуть і самостійні частини мови, зокрема, дієприкметники, якщо вони не несуть великого семантичного навантаження і можуть бути відновлені з контексту: *Local monitoring of pumps running is performed by means of pressure gauges and pressure-vacuum gauges installed at instruments boards close to the pumps.* – Місцевий контроль за роботою насосів здійснюється за манометрами й мановакууметрами на приладових щитах поруч з насосами.

Специфічним для української мови і невластивим англійській мові засобом зв'язності є тема-рематична організація тексту. Беручи до уваги той факт, що англійській мові властивий сталий чіткий порядок слів, і можна стверджувати про те, що тема у науково-технічному підстилі у реченні найчастіше виступає підметом (або підметом і присудком), а рема виражена іншими членами речення, тоді як в українській мові порядок слів є довільним, і таке твердження перестає бути справедливим.

Проаналізувавши розбіжності у порядку слів англійського речення науково-технічної літератури і його україномовного перекладу, ми дійшли висновку, що перекладач часто вдається до перестановки компонентів речення і граматичної заміни частин мовлення з метою збереження тема-рематичної структури. Розглянемо, наприклад, такий фрагмент англійського науково-технічного тексту:

*The engine is made up of a piston which moves up and down in a cylinder which is covered at the top by a cylinder head. **The fuel injector**, through which fuel enters the cylinder, is located in the cylinder head. **The inlet and exhaust valves** are*

also housed in the cylinder head and held shut by springs. Отже, ми бачимо, що тема співпадає з підметом і присудком, а рема – з обставиною. Тепер розглянемо український переклад: *Дизель має поршень, який рухається вгору та вниз у циліндрі, закритому кришкою. На кришці циліндра розташована паливна форсунка, крізь яку пальне подається до циліндру. Окрім того, на кришці циліндра змонтовані впускний і випускний клапани, які закриваються за допомогою пружин.* – Два останніх речення було б можливо перекласти із збереженням вихідного порядку слів, тим не менш, такий варіант виглядатиме не зовсім звичним:

Дизель має поршень, який рухається вгору та вниз у циліндрі, закритому кришкою. Паливна форсунка, крізь яку пальне подається до циліндру, розташована на кришці циліндра. Окрім того, впускний і випускний клапани змонтовані на кришці циліндра, і закриваються за допомогою пружин.

Розглянемо ще один приклад: *A fire extinguishing medium should then be injected through the fittings provided in the scavenge trunking.* У цьому випадку при перекладі відбувається не тільки перестановка членів речення, але й граматична заміна: *Потім слід впорскувати через спеціальні патрубки протипожежний засіб у продувний тракт.* Таким чином, тема («протипожежний засіб») виражається додатком, а саме речення, на відміну від англійського аналогу, стає безособовим. *Прослідковується певна тенденція: українські речення науково-технічного підстилю здебільшого починаються з реми, а тема розташовується всередині або наприкінці речення.*

З цього можна зробити висновок: нова інформація в текстах української науково-технічної літератури подається поступово, і, нібито, «загортається» у попередньо відомі факти. Це поступово вводить читача в курс справ, логічно пов'язуючи речення з попереднім. Таким чином, актуальне членування речення відіграє дуже важливу роль у забезпеченні зв'язності текстів науково-технічного підстилю. Оскільки такий засіб зв'язності не характерний для англійської мови, перекладачеві слід бути особливо уважним при перекладі з

англійської мови на українську, уникати дослівного перекладу і слідкувати за тим, щоб україномовний текст зберігав зв'язність, якої можна досягти шляхом перестановки членів речення, граматичної заміни частин мови, перифразу тощо.

ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ

І.А. Сидоренко

викладач

Національний технічний університет України «КПІ»

Міжнародну нормативно-правову документацію як зразок офіційно-ділового стилю вивчено недостатньо, незважаючи на те, що кількість міжнародних документів все більше зростає, як і потреба у їх вивченні та якісному відтворенні.

Мовною базою міжнародної документації є загальноживана лексика нейтрального пласта, яка поєднується зі спеціальною та термінологічною лексикою, а також скороченнями, аббревіатурами, не асимільованими латинськими та французькими вкрапленнями. Під час використання такої лексики у контексті документів відбуваються звуження її семантичного діапазону, звільнення від частини існуючих значень, видозміна їх аж до виникнення нових.

Процентний склад кожного лексичного шару не є однаковим. Якщо загальноживана лексика складає більшість елементів тексту, то спеціальна представлена в меншій кількості. До неї можна віднести назви організацій, закладів, органів, процедур, посадових осіб, посад, назв документів, їх частин, а також так звану ситуативну лексику.

Термінологія як основна одиниця спеціальної лексики змінюється залежно від тематики організації, її профілю та питань, що розглядаються. Але отримавши офіційне закріплення в багатьох випущених в світ документах, а